

Özel Dosya:

Yapay Zeka'nın Sosyal Hayata Etkileri Sayı Editörlerinden

Suncem Koçer, Erkan Saka

Yapay Zeka (YZ) teknolojilerinin hızla yaygınlaştığı bir dönemdeyiz. Üretken Yapay Zeka'nın (Generative Artificial Intelligence) toplumsal yaşamın, kurumların ve bireylerin günlük faaliyetlerinin kritik bir parçası haline geldiğine tanık oluyoruz. Üstelik bu dahil oluş baş döndürücü bir hızla ve her geçen gün ivme kazanarak gerçekleşiyor. Erişilirliği ve kullanımı artan her teknoloji gibi YZ da gündelik yaşama ve kamusal söyleme dahil oldukça bir takım kolektif duyguları tetikledi.

Bu duygular yer yer birbiriyle çelişiyor. Medyada, gündelik konuşmalarda ve hatta entelektüel analizlerde, yapay zekanın insanlık için getirdiği tehditleri, riskleri ve fırsatları dilendiren sesler bir arada yankılanıyor. Örneğin, iş süreçlerinde otomasyonun kapsamı ve hızı artarken (Besteman ve Gusterson, 2019) ve YZ teknolojileri işgücünü üretim sürecinin dışına iterken, bir yandan da çeşitli alanlarda sektörel yoğunlaşma kendini gösteriyor. Bu türden “beklenmedik etkilerin” teknolojik gelişmenin doğasına içkin bir konu mu yoksa gelişmenin yanlış bir patikaya girmesinden kaynaklanan bir sorun mu olduğu önemli bir tartışma konusu (Acemoğlu, 2021).

Diğer yandan, YZ'nin tasarım ve kullanım tarzlarının güvenlik, gizlilik ve denetim konularında geniş çaplı bir etkiye sahip olabileceği de tartışılmaya devam ediyor (Kazim ve Koshiyama, 2021). Farklı görüşlerin, birbiriyle çatışır görünen çıkarımların ve karışık kolektif duyguların işaret ettiği önemli bir konu bu teknolojilerin sağladığı faydaların yanı sıra, beraberrinde getirdiği etik ve toplumsal sorumlulukları ele almanın çağımızın en önemli konularından biri oluşu (Örneğin gazetecilik bağlamındaki bir etik tartışma için bkz. Kim, 2019)

Veri güvenliği, algoritmik önyargı (Groen, 2018; Kleinman, 2018; Noble, 2018), gizlilik gibi çeşitli konular YZ özelinde yeniden gündeme gelirken bu tartışmalar teknolojinin gelişmesi ve yaygınlaşmasının hızına ayak uydurabilecek mevcut yasa ve düzenlemelerin eksik olduğu bir dönemde cereyan ediyor (Manaila, 2023). Diğer yandan, tüm teknolojik gelişmeler gibi yapay zekanın da tarihsel bağlamı içerisinde ele alınması ve toplumsal, kültürel ve siyasi karşılıklarının bu tarihsel bağlam ışığında analiz edilmesi gerekiyor. Teknolojiyle gerek bireysel gerekse toplumsal olarak kurulacak ilişkinin sıhhati ancak böyle bir analizle sağlanabilir. Üretken yapay zeka konusunda derinlemesine araştırmaların ve tartışmaların yayılmasına öncülük etmek, en iyi uygulamaların ve standartların belirlenmesinde de büyük önem taşıyor.

Reflektif'in bu özel sayısında, yapay zeka teknolojilerinin sosyal yaşama olan etkilerini inceleyen yenilikçi makaleleri bir araya getiriyoruz.

YZ'nin sosyal hayata etkilerini odağa aldığımız bu sayıda buradan hareketle belli başlı konular üzerinden YZ teknolojilerine dair kritik bir mesafeden bakabilmeyi ve bundan sonrası için tartışma alanını hem kuramsal hem de ampirik olarak genişletmeyi hedefledik.

Çağrı metninde dezenformasyon, akademik üretim ve sosyal fayda gibi anahtar kelimeler önermiştik. Bu sayıda yer bulan araştırma makaleleri ve görüş yazıları anahtar kelimelerimizi ve dimağımızı genişleten, felsefeden antropolojiye, film çalışmalarından çeviri bilime, disiplinler alet çantamızı zenginleştiren bir çeşitlilik ortaya koyuyor (çok disiplinli daha erken bir çalışma için bkz. Heffernan, 2019). Bu çeşitliliğin bizi iyi-kötü ekseninde çoğalan sayısız ikili karşıtlıktan, medya temsillerinden akademik yazına uzanan distopya anlatılarından ve bağsuz teknoloji güzellmelerinden sıyrarak yaşamı derinden etkileme potansiyeline sahip bu teknolojiyi suhuletle ele almaya zemin olmasını umuyoruz. YZ'nin sosyal hayata etkilerinin ele alınacağı çalışmaların katlanarak çoğalacağını öngörürken umudumuz multidisipliner konuşmaların yanı sıra metodolojik çoğulluğun da artması. Reflektif'in bu sayısı bir başlangıç olsun.

YZ'nin sosyal hayata etkilerini anlamının ilk adımı zeka ve teknik arasındaki karmaşık ilişkiyi odağa almaktan geçiyor. Bu karmaşık ilişkiyi toplumsal bağlamından ayırıştırarak düşünmek oldukça sınırlayıcı. Mahmut Burak Atasever'in "Bir Ad ve Disiplin Problemi Olarak Yapay Zeka" başlıklı makalesi felsefe ve antropoloji disiplinlerini arkaplanalarak zeka, bilinç, zihin gibi kavramları belirlenimci bir çerçeveden analiz etmenin sorunlu yönlerini açıklıyor (sf. xx). Yazar hiperbolik duygusal tepkiler olarak nitelediği yeni teknolojiler karşısında ayyuka çıkan duygulanımlara mesafe almanın önemini vurguluyor. Atasever'in davet ettiği kritik mesafeden YZ teknolojilerine bakış YZ ile ilgili analitik ve pratik tartışmalara verimli bir zemin oluşturmanın ilk adımlarından.

Sosyal hayatın çeşitli alanlarına etki eden YZ teknolojileri evrensel bazı olguları derinden dönüştürme potansiyeline sahip. Aysun Körlü Topan "Yapay Zeka'nın Ölüm ve Yas Kavramları Üzerine Etkisi: Thanabot Örneği" başlıklı makalesinde kültürel, etik ve pratik anlamda oldukça tartışmalı bir alanı aydınlatıyor. Makale ölüm ve yas kavramlarını tarihsel olarak ele alırken dijitalleşme döneminde duraklayarak thanabot örnekleri üzerinden yapay zeka sohbet botlarının etkilerini literatür ışığında değerlendiriyor.

Yapay zekanın sosyal hayata olan etkilerini ve bu etkilerin boyutlarını zaman içerisinde yaşayarak görmeye devam edeceğiz. Bu etkilerin medya ürünlerindeki retrospektif ve güncel yansımalarının izlerini sürmek toplumsal olanın dönüşümüne ve yapay zeka ertrafında süre giden tartışmaların eksenlerine dair oldukça aydınlatıcı. Tuba Sütüoğlu'nun "Kusurlu Aklın Seçimi: Sully Filminin İncelenmesi" başlıklı makalesi bu izleri bir sinema filmi üzerinden sürüyor. Makale teknolojiye atfedilen rasyonellik ve kusursuzluk ile insan olana atfedilen duygusallık ve kusurluluk kavramları üzerinden yapay zeka tartışmalarını her bağlamı kesen şekilde kuşatan bu ikiliği ele alıyor.

Son olarak, Fatih Bildirici “Open Source AI: An Approach to Responsible Artificial Intelligence Development” başlıklı makalesinde YZ ekosisteminde alternatif alanların daha çok açılmasıyla daha da sık konuşacağımız açık kaynak yapay zeka konusuna sorumlu yapay zeka kavramı üzerinden eğiliyor. Makale, yapay zeka teknolojilerinin sorumlu bir şekilde geliştirilmesine yönelik riskleri, sorunları ve etik konuları kapsamlı bir şekilde ele alırken özellikle, algoritmik önyargılar, veri gizliliği ihlalleri, güvenlik açıkları ve karar vermede şeffaflık eksikliği gibi YZ'nin etik ve sorumlu bir şekilde geliştirilmesi ve kullanılmasının önündeki gibi engellere dikkat çekiyor.

Yapay Zekanın sosyal hayata etkileri temalı bu özel sayıda akademik makalelerin yanı sıra çeşitli görüş yazılarına yer vermekten son derece memnunuz. Bu sayıyı hazırlama fikri Google Türkiye desteğiyle 2023 yılı boyunca yürüttüğümüz YZ Okuryazarlığı projesi için çalışırken ortaya çıktı. Proje kapsamında Doğrulama ve Yapa Zeka ve Sosyal Fayda İçin Yapay Zeka başlıklarıyla sektör katılımlı iki etkinlik düzenledik. Bu etkinliklerde gerçekleşen verimli tartışmaların gelecekteki uygulamaları ve yeni tartışmaları besleyeceğini düşünüyoruz. 3 Kasım 2023 tarihinde İstanbul Üniversitesi'nde Türkiye'deki önde gelen doğrulama platformları ve çeşitli kurumlardan temsilciler ile akademisyenlerin katılımıyla “Doğrulamada Yapay Zeka” konulu yuvarlak masa toplantısı ve 5 Aralık 2023 tarihinde İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde Türkiye'deki önde gelen sivil toplum örgütlerinin temsilcileriyle Yapay Zeka ve Sosyal Fayda oturumunu gerçekleştirdik. Görüşler bölümünde her iki toplantının raporuna yer vermekten mutluluk duyuyoruz. Bu sayının Görüşler bölümü hala tüm hararetiyle devam eden tartışmaları yazıya taşıyor. Bu tartışmaların kanıta dayalı şekilde artarak devam etmesi dileğiyle sayıyı Yağmur Nuhurat'ın üç deneyimli çevirmenle gerçekleştirdiği söyleşi ile noktalyoruz. YZ “çevirmenlik mesleğinin sonunu mu getirdi” sorusunun iki boyutluluğunu gözler önüne seren bu samimi sohbet çevirmenlik pratiğini içeriden ve katman katman görmemize de vesile oluyor.

Kaynakça

- Acemoğlu, D. (2023). Harms of AI. In *The Oxford Handbook of AI Governance*. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780197579329.013.65>
- Besteman, C., ve Gusterson, H. (2018). Life by Algorithms. In *Life by Algorithms* (Issue April 2021). <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226627731.001.0001>
- Groen, D. (2018, Haziran). *How We Made AI As Racist and Sexist As Humans*. The Walrus. Erişim tarihi 5 Şubat 2024, <https://thewalrus.ca/how-we-made-ai-as-racist-and-sexist-as-humans/>
- Heffernan, T. (2019) *Cyborg Futures: Cross-disciplinary Perspectives On Artificial Intelligence and Robotics*. Palgrave-MacMillan.
- Kazim, E., ve Koshiyama, A. S. (2021). A high-level overview of AI ethics. *Patterns*, 2(9), 100314. <https://doi.org/10.1016/j.patter.2021.100314>

- Kim, H. (2019). *AI in Journalism: Creating an Ethical Framework*. 1–38. https://surface.syr.edu/honors_capstone/1083/
- Kleinman, Z. (2018, 19 Eylül). *IBM launches tool aimed at detecting AI bias - BBC News*. BBC News. Erişim tarihi 4 Şubat 2024 <https://www.bbc.com/news/technology-45561955>
- Manaila, F. (2023). Artificial Intelligence Governance in the Age of Generative AI. *Applied Medical Informatics*, 45(Suppl. S1), S5–S5. <https://ami.info.umfcluj.ro/index.php/AMI/article/view/958>
- Noble, S. U. (2018). *Algorithms of Oppression How Search Engines Reinforce Racism*. NYU Press.